

Türkiye, OECD'nin "gri listesinden" çıkabilir mi?

Yazar: Mehmet Gün / 26 Mart 2024, Salı / Oda: Ekonomi, Siyaset

"Hazine ve Maliye Bakanı Mehmet Şimşek, Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD) Mali Eylem Görev Gücü'nün (FATF) "Gri Listesinden" Haziran ayında çıkacağımızı söylüyor. Fakat, yanılıyor olmayı dileyerek, ben bu açıklamayı iyimser buluyorum." Türkiye "Gri Liste'den" çıkabilir mi?

Kamuoyu belediye başkan adaylarının mal varlığı açıklamalarını, Turgut Altınok'un servetini mirasla mı yolsuzlukla mı edindiğini, internete düşen ses kaydında milyonlarca dolarlık siyasi rüşvet pazarlığı yapan kişinin Türkiye İşçi Partisi'nin Hatay Büyükşehir Belediye başkan adayı Gökhan Zan mı olduğunu tartışırken, Hazine ve Maliye Bakanı Mehmet Şimşek, Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD) Mali Eylem Görev Gücü'nün (FATF) "Gri Listesinden" Haziran ayında çıkacağımızı söylüyor. Fakat, yanılıyor olmayı dileyerek, ben bu açıklamayı iyimser buluyorum.

Yolsuzluk ve rüşvetle mücadele Batı'dan doğuyor

Watergate skandalının da yaşandığı 1970'li yıllarda Amerika Birleşik Devletleri (ABD), ülkemizde iyi bilinen Lockheed de dahil olmak üzere, 400'dan fazla Amerikan şirketinin, İtalya, Hollanda, Japonya, Kore ve dünyanın birçok ülkesinde en üst düzey seçilmişlere açıktan veya dolaylı yollardan milyonlarca dolar rüşvet verdiği haberleri ile çalkalandı. ABD içinde de rüşvet verdikleri ortaya çıkan şirketlerin rüşvet amacıyla gizli fonlar oluşturdukları, bu fonları muhasebe kayıtlarında göstermeyip gizledikleri ortaya çıktı. Dünyayı saran, ödemelerinin resmi gider olarak kabul edildiği yolsuzluk ve rüşvetin halka açık şirketlerin hissedarlarını zarara uğrattığı, rekabet ortamını bozduğu, şirketlerin uluslararası rekabet gücünü zayıflattığı ve hatta ABD'nin dış politikasına zarar verdiği anlaşıldı. Bunun üzerine yapılan kapsamlı tartışmalar sonunda 1977 yılında ABD'de, "Yabancı Ülkelerde Girişilen Yolsuz Faaliyetleri Önleme Yasası – Foreign Corrupt Practices Act (FCPA)" çıkarıldı.

FCPA'nın dünya çapında ciddi etkileri oldu. Rüşvet veren veya aracılık eden kişiler ve şirketler, ülkenin kendi tebaasından olmasa bile rüşvet yolsuzluk suçlarından ABD'de soruşturulup yargılanabilirlerdi. Japon tebaalı Marubeni şirketinin cezalandırıldığı olay bunun bir örneği.

OECD Yolsuzlukla Mücadele Konvansiyonu

Bunu takiben ABD'nin ağırlığının doğal bir sonucu olarak OECD Rüşvetle Mücadele Konvansiyonu (Anti-Bribery Convention – Uluslararası Ticari İşlemlerde Yabancı Ülke Kamu Görevlilerine Rüşvetin Önlenmesi Hakkında Konvansiyon) imzalanarak 1999'da yürürlüğe girdi. 2018 yılı itibarıyla Türkiye dahil 38 OECD üyesi ile henüz üye olmayan 8 ülke ile birlikte 46 üye, konvansiyonu onayladı ya da katıldı.

OECD Mali Eylem Görev Gücü – FATF ve Gri Liste

OECD FATF 1989'da G7 ülkelerinin bir inisiyatifi olarak temelde kara para aklamaya mücadele için kuruldu. 2001'deki 11 Eylül saldırıları üzerine, görevinin kapsamına terörizmin ve kitle imha silahlarının finansmanını önlemek de ilave edildi. 2000 yılından bu yana FATF, hemen aksiyon alınmasını önerdiği ülkelerin yer aldığı bir "kara liste", bir de gözlem altında tutulmasını önerdiği ülkelerin yer aldığı "gri liste" tutuyor. Özet olarak FATF, yolsuzluk ve rüşvetle edinilen gayri meşru fonların kara para aklama yollarıyla finans sistemine girmesini ve özellikle de terörizmin finansmanı için kullanılmasını **önlemek için çalışıyor**. Türkiye de Ekim 2021'den bu yana söz konusu **gri listede yer alıyor**.

Avrupa Konseyi Yolsuzluğa Karşı Devletler Grubu (GRECO)

Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'nin 4 Mayıs 1998 tarihli 102. toplantısında alınan (98) 7 sayılı ilke kararı gereğince Yolsuzluğa Karşı Devletler Grubu (GRECO) 17 kurucu üye devlet tarafından 1 Mayıs 1999 günü itibariyle kuruldu. 1 Ocak 2020 tarihi itibariyle ABD dahil 50 ülke GRECO'nun üyesidir.

GRECO'nun amacı, "dinamik karşılıklı değerlendirme süreci" ve "emsal baskısı" mekanizmalarını işletmek suretiyle üye ülkelerin Avrupa Konseyi'nin yolsuzlukla mücadele standartlarına uyum kapasitelerini artırmaya yardımcı olmaktır.

GRECO, Türkiye'nin yolsuzlukla mücadeleye uyumunu değerlendirerek kapsamlı öneriler getirmiştir. Bunların arasında mal bildirimlerinin kapsamına Türkiye Büyük Millet meclisi (TBMM) üyelerinin de alınmasını ve özellikle mal bildirimlerinin verildiği anda kamuoyuna açıklanmasını önermiştir. GRECO, kamuya açık en son raporunda gelişmelerin yetersiz olduğunu belirtmiştir.

İngiltere ve Almanya

Üye ülkeler, yabancı ülkelerdeki rüşvet ve yolsuzluklar hakkında da ceza ve yaptırım getirerek konvansiyon hükümlerini kendi iç mevzuatlarına yansıtılar. Buna göre üye ülkeler, kendi ülkeleri ile herhangi bir şekilde ilgisi olan şirketlerin, aktif olarak katıldıkları değil, göz yumdukları ve hatta önlenmesi için etkin tedbir almadıkları yolsuzluk hallerini de bu eylemler yabancı bir ülkede işlenmiş olsa bile suç olarak kabul ediyor ve soruşturuyorlar.

Bunlar içinde ülkemizde en çok bilinenler, dünyada en sıkı düzenleme olarak tanınan Britanya'nın 2010 tarihli "Rüşvetle Mücadele Kanunu (Anti-Bribery Act)" ile ondan daha ileri olduğu söylenen Almanya'nın ceza kanunundaki yolsuzlukla mücadele hükümleri. ABD'nin tolerans gösterdiği, Türkiye'de irtikap teşkil eden kolaylaştırıcı ödemeleri bu iki ülke suç olarak kabul ediyor.

Küresel şirketlerin "uyum – compliance" tedbirleri

Rüşvet ve yolsuzluğu önlemek için tedbir almayan ya da aldıkları tedbirler rüşvet ve yolsuzluğu önlemek için yeterli olmayan şirketlerin yöneticilerinin, çalışanlarının giriştiği eylemlerden sorumlu tutulması üzerine, şirketler rüşvet ve yolsuzlukla mücadeleye uyum departmanları kurarak çalışanların her türlü faaliyetlerinin etkin olarak denetlemeye başladılar. Yolsuzluğun yaygın olduğu ülkelerde iş yapan global şirketlerin, rüşvete bulaşmadan iş yapmanın yollarını aramaması yolsuzluk ve rüşvetle mücadele çabalarına dünya çapında güç kazandırıyor.

Türkiye'de mevzuat var fakat kapsamı ve uygulama ciddi sorunlu

Türkiye, ceza kanununun 252'nci maddesinde tanımlanan rüşvet suçunu, maddenin 9'uncu ve 10'uncu fıkraları ile yurtdışında işlenenleri de cezalandırır hale getirerek mevzuatını OECD Anti-Corruption Konvansiyonu'na uyarladı. Ancak, ABD'nin yaptığı gibi Türkiye de irtikap suçu sayılan "kolaylaştırıcı" ya da "yağlayıcı" denilen ödemeleri kapsam dışında tuttu.

Haziran 2024'te OCED FATF'nin "gri liste"sinden çıkma umudunu iyimser bulmanın iki temel sebebi var. Birincisi, rüşvet ve yolsuzluk suçunun alıcı tarafında olan siyasilerin ve üst düzey kamu görevlilerininin 3628 sayılı "Mal Bildiriminde Bulunulması, Rüşvet ve Yolsuzlukla Mücadele Kanunu"nun kapsamından, aynı yasanın 17'nci maddesi ile istisna edilmiş, buna ilaveten cumhurbaşkanı ve bakanların anayasanın 105'inci ve 106'ncı maddeleri ile fiilen dokunulamaz ve cezasız hale gelmiş olmaları. Bu maddelere göre 301 milletvekili imza vermedikçe cumhurbaşkanı veya bakanlar hakkında soruşturma teklif bile edilemez, 360 milletvekili oy vermedikçe soruşturma açılmaz. Bu sorumsuz siyasiler yargıya izin vermedikçe, güvenilmez veri açıklayan Türkiye İstatistik Kurumu'nun (TÜİK), görevi kötüye kullanan Merkez Bankası'nın ve çiftçiye veya sanayiye vermeleri gereken kamu fonlarını, medya grubu satın almaları için iktidar yanlı iş insanlarına veren kamu bankalarının yöneticilerine sual bile sorulamaz!

Gri listeden çıkma umudunu iyimser bulmanın ikinci sebebi ise Hakimler ve Savcılar Kurulu'nun (HSK) adeta yürütmenin bir uzantısı haline gelerek bağımsızlığını kaybetmiş olması ve yargının kapasite yetersizliği. Bu sebeple ortaya çıkan uygulama ve gecikme sorunları, 3628 sayılı kanunun kapsamında olan alt düzey kamu görevlilerininin yolsuzluk ve rüşvet suçları ile etkin mücadele edilmesini önüyor. Bu iki temel sorun sebebiyle mevzuatı yeterli olsa bile Türkiye'nin rüşvet ve yolsuzlukla OECD FATF'nin aradığı etkinlikte mücadele edemediğini kabul etmek gerekir.

Yolsuzluğu gizleyen gülünç bir kanun

1990 yılında çıkarılan 3628 sayılı kanun öyle kaleme alınmış ki resmi adı "Rüşvet ve Yolsuzlukları Gizleme Kanunu" olarak değiştirilse yeridir. Şöyle ki; Kanun, cumhurbaşkanı, yardımcılarını, bakanlar, noterler, belediye başkanları, siyasi partilerin genel başkanları, gazete sahipleri, sorumlu

müdürleri ve başyazarları da dahil kamu hizmeti gören her türlü kamu görevlilerinin mal bildiriminde bulunmasını zorunlu kılıyor. Sadece işçiler kapsam dışında. Görünüşte bu kadar geniş bir kesimi kapsayan kanun yolsuzluk ve rüşveti kökünden kurutur! Ancak gerçekte hiç de öyle değil!

Kanun 17'nci maddesinin ilk fıkrasında "Bu kanunda ve Bankalar Kanunu'nda yazılı olan suçlarla irtikap, rüşvet, zimmet, ihaleye fesat karıştırma suçlarından sanık olanlar hakkında 4483 sayılı Memurlar ve Diğer Kamu Görevlilerinin Yargılanması Hakkında Kanun hükümleri uygulanmaz" yani "cumhuriyet savcıları, şüphelileri, soruşturma izni almadan kendiliğinden soruşturabilir" diyor. Fakat bu bir aldatmaca! Çünkü ikinci fıkrasında, "yukarıdaki fıkra hükmü müsteşarlar (bakan yardımcıları) valiler ve kaymakamlar hakkında uygulanmaz", kıdemli bir hukukçuya bile muamma olan üçüncü fıkrasında ise "görevleri veya sıfatları sebebi ile özel soruşturma ve kovuşturma usulüne tabi olan sanıklarla ilgili kanun hükümleri saklıdır" deniyor.

Kanun elit yönetici zümresine dokunmaz

Özetle 3628 sayılı kanuna göre, yolsuzluk ve rüşvete bulaşmış olsalar bile TBMM'de, yargıda ve yürütmede devlet gücünü ve yetkilerini kullanan siyasiler ve emirlerindeki üst düzey kamu görevlilerinden oluşan elit yönetici zümresine dokunulamaz! Nitekim etik bir hukuk devletinde yönetimi kökünden sarsması gereken durumlar, bizde sıradan kabul ediliyor. Özel kanunları olduğu için, yıllar önce Alman Der Spiegel dergisinin haberinden Türk medyasına da yansıyan Alman bankasının yargıya rüşvet verdiğiine dair habere konu olayda dahil olan Yargıtay üyeleri hakkında mesai arkadaşları soruşturma açmaya karar vermediği için, İstanbul Anadolu Cumhuriyet Başsavcısı'nın resmen rüşvet almakla ihbar ettiği hâkimler hakkında HSK soruşturma izni vermediği takdirde soruşturma açılmıyor.

Kanun, önlemesi gereken rüşvet ve yolsuzluğu teşvik eden bir iklim yaratıyor. Bu iklimde, kamuoyunun kanıksadığı üzere, özellikle seçimle göreve gelen kamu görevlileri, istisnalar hariç, zenginleşmek ve kendilerini bu makamlara getirenlere gayri meşru menfaat temin etmek için yolsuzluğa batıyor, irtikap ve rüşvet alıyorlar, fakat nadiren yakalanıyorlar.

15 bin dolar kadarı varlıktan sayılmaz

Amacını gerçekleştirmek için mırın-kırın eden, adeta "sadece alt derece memurlara karşı işlerim" diyen kanun, alt derece memurların yolsuzluk ve rüşvet suçlarını beş yılda bir verilen mal bildirimleriyle önleyeceğini sanıyor.

Kanun, 5'inci maddesinde, kamu görevlilerinin kendilerine, eşlerine ve velayetleri altındaki çocuklara ait taşınmaz mallar ile "[her biri için ayrı olmak üzere] 1'inci derece devlet memurlarına yapılan aylık net ödemenin beş katından fazla tutardaki varlıkların, alacakların, gelirlerin ve borçlar ile kaynaklarının ve sebeplerinin" bildirilmesini öngörüyor. Yani her birinin değeri Ocak 2024'te 459 bin 830 TL'nin yaklaşık 15 bin doların altında olan varlıkların bildirilmesi **gerekmiyor**.

Mal bildirimlerini, kamu görevine atanmaların bir ay içinde, seçilenlerin iki ay içinde vermesi, sonu (0) ve (5) ile biten yılların şubat ayı sonuna kadar da bildirimlerin yenilenmesi zorunlu. Eski ve yeni bildirimler arasındaki farklar açıklanamazsa yasal işlem yapılır.

GRECO mal bildirimlerinin derhal kamuoyuna ilan edilmesini önermekte; fakat kanunun 9'uncu maddesinde, "mal bildirimleri bildirimde bulunanın özel dosyasında saklanır, [...] içeriği hakkında [...] hiçbir şekilde açıklama yapılamaz ve bilgi verilemez. [...] yayında bulunamaz" deniliyor. Yani kanun adeta "kamu görevlileri rüşvet alabilir, yolsuzluk yapabilir, ancak kendileri ile iktidar arasında gizli kalır" diyor! Böylece kamu görevlilerinin rüşvet ve yolsuzlukları hakkında ilk işaretleri verecek, araştırma ve soruşturmaları başlatacak olan kritik bilgiler kamuoyundan özenle gizlenip küçük ve kapalı bir siyasi çevre içinde tutuluyor.

Ne harcadıkları, nereden buldukları sorulmuyor

Kamu görevlilerinin iki mal bildirimi arasında geçen beş yılda ne yaptıkları, nasıl yaşadıkları, bunları hangi gelire karşıladıkları, nereden buldukları, bu kanunu hiç ilgilendirmiyor. Kanun, gelişmiş ülkelerde olduğu gibi kamu görevi süresince memurun her türlü davranış ve faaliyetleri ile siyasi kampanyalarını kayıt altına almayı, sarf ettiği masrafların ve gelirlerinin envanterini tutmayı, kaynağını sormayı, sosyal yaşantıları ile gelirlerinin uygunluğunu izleyip denetlemeyi öngörmüyor. Seçilerek gelen kamu görevlilerinin seçim kampanyalarında yaptıkları haddi hesabı bilinmeyen harcamalarını hangi kaynaklardan ve nasıl edindikleri ya da kimler tarafından karşılandığına dair bilgilerin kaydının tutulması, kamuoyuna açıklanması veya denetlenmesi gerekmiyor. Siyaseti bir yatırım aracı olarak görenlerin maaşla geri kazanmaları mümkün olmayan seçim harcamalarını nasıl geri alacaklarını herkes biliyor fakat kanun koyucular bilmiyor, sanki öğrenmek de istemiyor!

Kanun, kimsenin ruhu duymadan rüşvet vermenin kamu görevlisine bir kredi kartı ve şifresi vermek kadar kolay olduğunu, kripto paralar, yurtdışında isimsiz hesaplara ödemeler gibi türlü yöntemler olduğunu ve uygulandığını bilmiyor gibi! Anayasa Mahkemesi'nin siyasi partileri mali denetimi bile resmi defter kayıtları ile dayanaklarının mevzuata uygunluğunu denetlemekle sınırlı!

Bildirimler yolsuzluk niyet beyanı gibi

Mal bildirimlerinde verilen bilgilerin doğruluğu hiç araştırılmıyor, belgelenmiyor, teyit ettirilmiyor, Etik Kurul gerek görmediği takdirde incelenmiyor da.

Kanunun 9'uncu maddenin ikinci fıkrası gereğince mal bildirimleri, ancak Kamu Görevlileri Etik Kurulu gerekli görür de incelerse içeriğindeki bilgilerin doğruluğu bakımından kontrol ediliyor.

Mal bildirimleri, kamu görevlilerinin görevleri sırasında yapmayı düşündükleri yolsuzluklardan beş yıllık dönemlerin sonunda elinde kalacakları beyan ettikleri bir "yolsuzluk niyet mektubu" gibi.

Haksız mal edinme rüşvetin delili değil mi?

Kanunun "Haksız Mal Edinme" başlığını taşıyan 4'üncü maddesi evlere şenlik! Kanuna ve genel ahlaka uygun olarak sağlandığı ispat edilemeyen mallara "yolsuzluk veya rüşvetle edinilmiş" yerine "haksız edinilmiş" denilmiş. Bu malları edinmek için yapılmış olması zorunlu "rüşvet ve yolsuzluk" suçları sulandırılıp, "haksız edinilmiş mal" adıyla daha az önemli bir kılıfa büründürülmüş!

Maddedeki tek cümleyi kaleme alanlar ise cümlenin ikinci yarısını ne demek istediğini gizlercesine yazmışlar, adeta özenerek anlamını bulanıklaştırmışlar: "... veya ilgilinin sosyal yaşantısı bakımından geliriyle uygun olduğu kabul edilemeyecek harcamalar şeklinde ortaya çıkan artışlar"! "Sosyal yaşantısı geliriyle uygun bulunmayan" mı yoksa "artan malvarlığı gelirine uygun olmayan mı" kastediliyor belli değil.

Etkisiz bir hüküm ve yaptırım

Kanun, 10. maddesinde "süresinde mal bildirimini vermeyenlere ihtar yapılır, ihtara rağmen de mazeretsiz olarak bildirimde bulunmayanlara üç aya kadar, hakkında yapılan soruşturma ile ilgili olarak verilen süre zarfında bildirimde bulunmayanlara ise üç aydan bir yıla kadar hapis cezası verilir" diyor.

7'nci maddesinde yeni bildirimler eskileri ile karşılaştırıldığında görülen fakat 4. maddeye uygun olarak açıklanamayan farkı "haksız mal edinme" olarak tanımlayan kanun, 13'üncü maddesinde, haksız mal edinene üç yıldan beş yıla kadar hapis ve para cezası verilmesini, 14'üncü maddesinde de haksız edinilen mal zoralımını düzenliyor.

Kamu görevini rüşvet almak ya da vatandaştan haraç almak için kullanacak kadar fütursuz davranan uyanık bir kamu görevlisi, son ana kadar geciktirerek ya da üç ay hapsi göze alarak hiç mal bildirimini vermeyerek kanunu kolayca dolanabilir.

Düzelme umudu var mı?

Ahmet Davutoğlu'nun başbakanlığı sırasında 2016 yılında AKP, Kemal Kılıçdaroğlu'nun genel başkanlığı sırasında 2017 ve 2019 yıllarında CHP, Meclis'e siyasi ahlak yasa tasarıları gönderdiler.

GRECO'nun tavsiyeleri gereğince mal bildirimlerinin kapsamına milletvekillerini de almayı öngören bu tasarılar bile, maalesef GRECO'nun mal bildirimlerinin derhal kamuoyuna açıklanması önerisini yerine getirmiyor, tam tersine üzerlerindeki gizlilik perdesini sürdürüyorlar. Öte yandan bu tasarılar kamuoyuna, "yasalaşsaydı yolsuzluğu kökünden kazırdı" diye gerçeğe aykırı bir şekilde takdim ediliyor.

3628 sayılı kanun niçin var?

Bu durumda sormak şart oluyor: 3628 sayılı kanun niçin ve kimler için var, rüşvet ve yolsuzlukla mücadele adıyla böyle bir kanun, rüşvetin almasını alabilecek, yolsuzluğun daniskasını yapabilecek konumlardaki kişileri neden serbest bırakıyor?

Kamu görevleri oralara atanan veya seçilenlerin çiftliği gibi olsun, diledikleri gibi ve diledikleri kadar yolsuzluk yapsınlar, elde ettikleri malları ve varlıkları yurtiçinde, yurtdışında vergi cennetlerinde, mutemet kimselerde gizli saklı zulalarda saklasınlar, bu şekilde biriktirilen illegal varlıklardan durumdan haberdar olanlar da yararlansın diye mi düşünülüyor?

Yolsuzluklarla yurtdışında, vergi cennetlerinde biriktirilen serveti yatırım kisvesi altında ya da varlık barışı yoluyla Türkiye'ye geri getiren, üstüne bir de teşvikler alan yerliler veya "bıyıklı yabancılar" için mi bu kanun?

Gri listeden çıkmak için ne yapmak gerekiyor?

Gri listeden çıkmak için, Hazine ve Maliye Bakanı Mehmet Şimşek'in öngördüğünün çok ötesinde şeyler yapmak gerekiyor.

Anayasayı değiştirerek 105'inci ve 106'nci maddelerdeki fiilen gerçekleşmesi imkânsız nisapları tamamen kaldırmak, rüşvet suçlarında doğrudan dava açılmasına izin vermek, HSK'nin oluşumunu yeni baştan ve tam tarafsız olacak şekilde değiştirmek ve iktidara gelen siyasilere emirlerindeki üst düzey yöneticilerden oluşan elit yönetici zümresini kapsam dışında tutan istisnaları kaldırmak zorunlu.

Bunun için yolsuzluk ve rüşvetle mücadele konusunda ister siyasilere ister üst düzey kamu görevlileri ve isterse küçük memurlar olsun bütün kamu görevlileri hakkındaki soruşturma izin şartlarını acil olarak iptal etmek, yasama dokunulmazlığını yeniden düzenlemek, yolsuzluk ve rüşvet suçlarında istisnai olarak sonradan dokunulmazlık tanıma, bu suçlarda uzman, yetkin ve tam bağımsız bir mahkeme kurarak hukuki güvenceyi güçlendirmek şart.

Başkanı olduğum Daha İyi Yargı Derneği'nin A'dan Z'ye bir yargı reformu için geliştirdiği uzman "Adalet Yüksek Mahkemesi" önerisi, bu ihtiyacı gidermek için yeterlidir. Bu mahkeme aynı zamanda herkese karşı hukukun üstünlüğünü gerçekleştirmek için de zorunludur.

Bütün bu tedbirleri almak, yapısal reformları gerçekleştirmek suretiyle yolsuzluk ve rüşvetle katı bir şekilde mücadele etmek, girişimcilerimizin uluslararası alanda rekabet gücünü artırarak ihracatımızı daha da artırmak, dış ticarete cari açığı kapatmak, dış borçları azaltarak dış borç faizi yükünü hafifletmek, hem de ülkenin uluslararası itibarını yükseltmek gibi Türkiye'nin yüksek menfaatlerinin gereğidir.